

Становлення ринку та реструктуризація економіки в логіці економічного переходу

Становлення ринку передбачає створення основних інституцій ринкової економіки, роздержавлення і приватизацію національного капіталу, трансформацію ринкової інфраструктури і механізму функціонування виробництва та обміну відповідно до правил ринкової економіки. Формування ринкового механізму можливе на основі надійної економічної стабілізації, яка повинна супроводжуватися зростанням виробництва національного продукту, платоспроможністю споживачів, зниженням внутрішньої і зовнішньої заборгованості тощо. Період стабілізації в Україні дещо затягнувся, що зміщує в часі період становлення ринку. Однак перехід від стабілізації до становлення ринку швидше умовний, ніж чітко визначений. Ліквідація надмірної інфляції і дефіциту бюджету дає підстави запроваджувати ринкову модель економіки, яка принаймні через п'ять років має дати відчутні економічні та соціальні результати. Використовуючи досвід розвинутих країн, Україні доцільно внести необхідні зміни до економічних інституцій, пристосувати їх до умов ринку і таким чином скоротити цей термін.

Ринкова економіка спирається на три фундаментальні принципи: економічну свободу, економічні контрактні відносини і приватну власність.

Економічна свобода реалізується на базі державних законодавчих норм, вона невіддільна від економічної відповідальності громадян. У регламентовано-плановій системі економічної свободи не існує, оскільки всі важливі рішення заздалегідь передбачено центральним планом, а підприємства та працівники є лише виконавцями цих рішень.

Економічні контрактні відносини – відносини з приводу взаємних юридичних зобов'язань щодо здійснення економічних операцій (купівлі-продажу товару, передання іншій особі права власності, створення товариства чи спільного підприємства).

У здоровій ринковій економіці правова система допомагає фізичним та юридичним особам укласти ділові угоди, що мають позовну силу; визначає процедуру укладання контрактів і шляхи забезпечення їхнього виконання з відносно низькими втратами, якщо одна зі сторін порушує умови угоди.

Принцип приватної власності – принцип, згідно з яким людина має невід'ємне право володіти, управляти та розпоряджатися своєю власністю незалежно від того, особиста це власність (наприклад, будинок) чи економічна структура (компанія).

За ринкової системи більша частина майна в економіці належить фізичним особам або організаціям (які, у свою чергу, також належать фізичним особам). Держава володіє лише незначною його частиною. Отже, більшість економічних рішень є результатом свідомого вибору громадян, які розпоряджаються своєю власністю і не залежить від вказівок державних

чиновників, які розпоряджаються власністю від імені народу. На початку перехідного періоду в Україні державі належало більш як 90% підприємств. Тому ключовим елементом ринкових реформ є процес приватизації, під час якого державна власність стає приватною власністю індивідуальних власників.

У процесі переходу до ринку виділяють дві стадії – нижчу і вищу. На нижчій стадії усуваються перепони на шляху до економічної свободи та конкуренції, успадковані від планової системи; на вищій – створюється нова система, що базується на приватній власності та законах ринку.

Утвердження головних економічних свобод можливе за наявності таких ключових умов:

1) скасування контролю за цінами з тим, щоб приватні особи та організації мали змогу реалізовувати товари на договірній основі. Державне регулювання цін заперечує існування головної економічної свободи – свободи обміну й торгівлі. Із його скасуванням відбувається розвиток таких ринкових структур, як валютні, фондові та товарні біржі;

2) відмова від державного регулювання економіки – вказівок держави як, що, яким чином і в якій кількості виробляти. Галузеві міністерства можуть бути розформовані, оскільки управління виробництвом перейде до самих підприємств;

3) усунення бар'єрів у міжнародній торгівлі.

Період становлення ринку започатковується створенням правових інституцій. Цей процес потребує значно більшого часу, ніж скасування контролю за цінами. При створенні правових основ ринкової економіки Україні доцільно запозичати досвід розвинутих країн.

Формування ринкової економіки в Україні вимагало:

- розроблення комерційного права, яке б регулювало укладання і забезпечення виконання контрактів; реформи фінансової системи, що охоплює розвиток і регламентування банківської системи та реалізацію закону про банкрутство;

- прийняття закону про компанії, який би регулював створення приватних підприємств;

- створення незалежної системи судочинства, на яку покладається тлумачення законів і забезпечення їхнього виконання. Країни, що реформуються, мають створити новий суд, забезпечити захист його від політичного втручання і навчити нових суддів усім тонкощам економічного права;

- приватизації. До початку ринкових реформ практично всі українські підприємства (приблизно 50 000 малих і до 20 000 середніх та великих) були державними. Більшість із них мали бути приватизовані. Постає питання про швидкий і справедливий спосіб здійснення приватизації. Щодо її економічних аспектів, то слід було розробити програму приватизації для забезпечення ефективного управління підприємствами з боку нових власників; обрати нові форми підприємств: акціонерні компанії, товариства

тощо, процедуру проведення аукціонів державних підприємств, визначити установи, що найкраще сприятимуть приватизаційному процесу;

– узгодження інтересів усіх сторін, що беруть участь у приватизації: робітників, адміністрації підприємств, місцевих органів влади (політичний аспект приватизації).

При створенні правових основ ринкової економіки важливо враховувати юридичні нюанси. Наприклад, комерційне право у країнах з ринковою економікою містить закон про іпотечний кредит, згідно з яким будь-яка фізична чи юридична особа може позичити гроші під заставу своєї нерухомості. У разі неповернення позички кредитор набуває права володіння заставним майном. Цю систему дуже складно втілити в життя, оскільки вона потребує розроблення, зокрема, механізму засвідчення дійсного власника майна, однак вона надзвичайно важлива для ефективного функціонування економіки.

Реструктуризація означає зміну характеру і структури виробництва та зайнятості під впливом ринкових сил. Цей етап є підсумковим. Національна економіка повинна набути всіх ознак ринкової щодо співвідношення приватної і неprivatної власності на користь приватної, створення корпорацій і контрактної системи їх функціонування на ринках капіталів, товарів, кредитів, розвитку конкуренції, зростання обсягів національного продукту, доходів населення і рівня його життя.

Цей період реалізації національно-економічного мислення уряду країни і нації загалом щодо реорганізації економічної системи, який має завершитися оновленням основного капіталу, продукту, зміною пропорцій продуктивних сил і товарів на споживчому ринку. Навіть після того, як Україна здійснить стабілізацію і створить ринкові інституції, знадобиться ще багато часу на остаточне подолання наслідків регламентовано-планової економіки, тому що більш як за сімдесят років її існування трудові та інші ресурси витрачалися марнотратно, спрямовувалися у галузі економіки, продукція яких на сьогодні не має належного попиту.

В успадкованій від колишнього СРСР економіці України ще донедавна переважала важка промисловість, оскільки вважалося, що саме вона забезпечує економічне зростання, необхідне для побудови міцної милітаризованої держави. Внаслідок цього в Україні вироблялося забагато вугілля, сталі, кольорових металів тощо для внутрішніх потреб. Водночас у країні слабо розвинуті споживчі галузі промисловості та сфера послуг.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.

2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман

Яковенко. – [Вид. 2–ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.

4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.

5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент